

VERSLAG

Vergadering:	Raad, nr. 733
Datum en tijd:	18 september 2020, 10.15 uur
Plaats:	SER-gebouw te Den Haag
Aanwezig:	Thijssen (voorzitter), Den Boer, Ten Dam, Elzinga, Fey, Fortuin, Gerbrandy, Van den Heuvel, Van Holstein, Jong, Kamp, Knoef, De Leeuw, Melkert, Nijpels, Noordman, Pape, Putters, Tasma, Termeer, Van der Veen, Verhulp, Van Weegberg, Weurding
Secretariaat:	Prins (algemeen secretaris), Van Selm, Meerman, Van Driel (secretaresse) Kuik (technische ondersteuning), Rensen (notulist)

1. Opening

Mevrouw Hamer is vandaag verhinderd en daarom zal mevrouw Thijssen de vergadering voorzitten.

De *voorzitter* opent de vergadering en heet eenieder welkom, in het bijzonder mevrouw Knoef en mevrouw Gerbrandy die per 1 september kroonlid zijn.

De heer Van der Horst, kroonlid namens het Centraal Plan Bureau (CPB), heeft afscheid van de raad genomen en wordt opgevolgd door de heer Timmer, die vandaag helaas verhinderd is.

De nieuwe kroonleden stellen zich voor:

Mevrouw *Knoef* is hoogleraar aan de Universiteit Leiden, afdeling economie. Spreekster bestudeert het economische gedrag van mensen en huishoudens op het gebied van arbeidsmarkt, sociale zekerheid, gezondheidszorg en pensioen. Daarnaast is spreekster Directeur van Netspar waar wetenschap en praktijk met elkaar verbonden worden.

Mevrouw *Gerbrandy* is hoogleraar mededingingsrecht aan de Universiteit van Utrecht en doet onderzoek naar de fundamenteën van het mededingingsrecht alsmede naar de relatie daarvan met duurzaamheid. Momenteel doet spreekster onderzoek naar de macht van grote technologiebedrijven.

De *voorzitter* heet in het bijzonder de winnaar van de SER-scriptieprijs Sam Huberts en de andere twee genomineerden, Febe de Jong en Koen Maassen, welkom. De scriptieprijs komt later ter vergadering aan de orde.

Vandaag is er opnieuw een bijzondere raadsvergadering die via een livestream op internet te volgen is met een liveverbinding met het Europees Parlement (EP). Vanwege coronamaatregelen zitten de leden op veilige afstand van elkaar. Leden die het woord willen voeren worden verzocht hun naam te noemen zodat de notulist en ook de mensen die de vergadering via internet volgen, weten wie er spreekt. Tot slot spreekt de voorzitter haar complimenten uit voor het SER-secretariaat voor de goede organisatie.

2. Ingekomen en verzonden stukken, mededelingen (R/2959)

Er zijn geen ingekomen stukken en mededelingen.

3. Verslag van de vergadering van vrijdag 19 juni 2020 (R/2960)

Het verslag wordt onder dankzegging ongewijzigd vastgesteld.

4. Actualiteiten

De heer *Putters* verzorgt de presentatie *De sociale staat van Nederland 2020*.

De sheets van de presentatie zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd.

Rond Prinsjesdag komen alle drie de planbureaus met een soort 'stand van het land'.

De planbureaus proberen, in samenwerking met het RIVM, de inzichten te vertalen naar de coronamaatregelen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) heeft beschreven hoe het ging tot aan de uitbraak in maart en de situatie daarna.

Uitgangspositie voor de coronacrisis

Er waren gunstige economische ontwikkelingen. Het bruto binnenlands product (bbp) steeg en de armoede daalde eindelijk licht. Voor de meeste groepen was er herstel van koopkracht ten opzichte van 2008 en hoge tevredenheid met het eigen leven. Toch bestonden er ook grote verschillen tussen groepen, met name als het gaat om opleidingsniveau. Die verschillen zijn er al heel lang. Er bestaan zorgen over het verdiepen van de scheidslijnen.

Sinds de coronacrisis

De coronacrisis heeft gezorgd voor een omslag in de economie. De werkloosheid stijgt en er zijn grote veranderingen in de stemming over politiek en economie. Het vertrouwen in de economie en de eigen financiële situatie scoorde altijd beter dan het vertrouwen in de politiek. Dat is in de afgelopen maanden omgeslagen.

De hoofdboodschap is dat de sociale gevolgen van een diepe crisis altijd later komen. Voor een aantal groepen zijn er grote gevolgen, bijvoorbeeld eenzaamheid onder ouderen, problemen rond geestelijke gezondheid, armoede en sociale consequenties.

Toch is het welbevinden nog steeds hoog. Er zijn echter wel zorgen over ouderen die vereenzamen en mensen die hun weg op de arbeidsmarkt niet meer kunnen vinden. Veel mensen zien de rek uit de eigen positie gaan door bijvoorbeeld het gebrek aan sociale contacten. De eenzaamheid kan sterker gaan drukken op het persoonlijke leven. Het SCP geeft dan ook een duidelijke waarschuwing af; er is een lichte stijging van de psychische problematiek onder mensen en de emotionele eenzaamheid neemt toe. De trends en ontwikkelingen daarin worden uiteengezet op de volgende sheets.

Sheet 4 Trends in gezondheid

Met name 75-plussers geven aan gebrek te hebben aan een goed gesprek. Daarnaast missen zij het contact met kinderen en kleinkinderen alsmede het bridgen met vrienden. Bijna alle groepen laten een toename van emotionele eenzaamheid zien, behalve de groep onder 24 jaar. Die groep geeft aan niet per definitie eenzamer te worden. Dat komt doordat zij hun digitale contacten hebben geïntensiveerd of meer tijd doorbrengen thuis bij de familie. Toch zijn er voor deze groep tal van andere sociale- en economische problemen, zoals het verliezen een stageplaats.

Sheet 5 Trends in arbeid

De werkloosheid was begin 2020 op het laagste niveau sinds 2008. Het loopt echter weer op en dat verschilt per opleidingsniveau. De grootste kwetsbaarheden zitten bij mensen met een tijdelijk contract of flexwerkers, mbo-opgeleiden of lager geschoolden, een groot aandeel jongeren en een groot aandeel mensen met een niet-westerse migratie-achtergrond. Dat was echter al zo en de huidige coronacrisis maakt de positie van deze groep op de arbeidsmarkt alleen maar duidelijker.

Wat betreft het welbevinden naar werksituatie in coronatijd geeft 24 procent van de werkenden aan somberder geworden te zijn. Dat heeft te maken met de arbeidsmarktsituatie, maar ook met het gebrek aan sociale contacten daaromheen. Dat geeft maar aan dat werken meer is dan alleen geld verdienen. Voor studenten geldt overigens hetzelfde.

Sheet 8 Trends in onderwijs

De belangrijkste boodschap is dat er een lichte stijging is van het aantal schoolverlaters zonder diploma. In de jaren 2018 en 2019 ging het om meer dan 32.000 jongeren die zonder startkwalificatie van de opleiding kwamen. Dit is wel een belangrijke ontwikkeling om in de SER ook mee te nemen, samen met de ontwikkeling van het verliezen van stageplaatsen en het moeilijk vinden van een baan. Deze ontwikkeling versterkt het pleidooi voor een sterke, brede aanpak van om- en bijscholing alsmede het van werk naar werk brengen van (jonge) mensen.

Sheet 9 Trends in vertrouwen

De grafiek op deze sheet laat zien dat het vertrouwen is gestegen in vakbonden, in werkgevers en grote bedrijven alsmede in de politiek. Nederland is nog steeds een *high trust society* en dus nog steeds een land met een hoog vertrouwen in instituties. In de afgelopen tijd zijn mensen een sterke overheid belangrijker gaan vinden. De verklaring daarvoor zit op twee aspecten. Ten eerste wil iedereen dat het virus in de tang gehouden wordt en daarvoor wordt naar de overheid gekeken. Het tweede is dat mensen zo snel mogelijk hun vrijheid weer terug willen. Gehoopt wordt dat de overheid ervoor gaat zorgen dat op de een of andere manier een deel van de vrijheid weer terugkomt in arbeid, in sociale contacten alsmede in onderwijs. Voor de overheid is het raadzaam om met mensen die daar anders over denken in gesprek te gaan.

Conclusies

De sociale effecten van een economische crisis komen veel later. Het advies is om diepere scheidslijnen tussen hoog- en laagopgeleiden te voorkomen. Het is van belang om breed zicht te houden op de zorgbehoefte en ondersteuning. Dat betreft marktondersteuning alsmede om- en bijscholing. Met alleen sociale cohesie komt het er niet en daarom is het van belang om te investeren in sociale veerkracht. Er zal nu geanticipeerd moeten worden om te voorkomen dat de coronacrisis oude problemen verergert.

Vragen naar aanleiding van de presentatie

De opdracht voor de overheid is om in gesprek te gaan met andersdenkenden. Er zijn in Nederland heel veel mensen die allemaal anders denken. De heer *Kamp* vraagt hoe de overheid dat dan moet gaan doen.

Dat vindt de heer *Putters* een terechte vraag. Het zou eigenlijk anders geformuleerd moeten worden. Dat wil zeggen, het valt het SCP op dat zowel in de media als in de politieke arena voortdurend de uitersten en de flanken qua opvattingen besproken worden. De grote middengroep die het SCP ziet (75% van de bevolking) ontbreekt waardoor het steeds lijkt of men voor of tegen iets moet zijn. Mensen denken redelijk genuanceerd over wat er in coronatijd nodig is. Ook dat geluid zou misschien een plek moeten krijgen.

Daarnaast zijn er groepen in de samenleving waar moeilijk een gesprek mee te voeren valt. Spreker bedoelt echt niet te zeggen dat de overheid continu met iedereen in gesprek moet zijn.

De klassieke scheidslijn tussen hoog- en laagopgeleiden die in de samenleving dieper wordt intrigeert de heer *Verhulp*. Die scheidslijn is echter niet terug te zien bij het vertrouwen. De vraag is of mensen die aan de diepe kant van de scheidslijn staan minder vertrouwen zouden hebben in de overheid dan mensen die aan de goede kant van de scheidslijn staan.

Dat is volgens de heer *Putters* inderdaad het geval en ook al langer zichtbaar. Met name bij het opleidingsniveau is een duidelijke scheidslijn waarneembaar als het gaat om politiek vertrouwen. Onder mbo-ers en lager geschoolden is een duidelijke, sterke opvatting voor bijvoorbeeld meer referenda en meer vormen van directe democratie. Bij die groep komen ook vaker gevoelens naar voren van gebrek aan vertegenwoordiging door de politieke arena. Het draagvlak voor de Europese Commissie (EC) ligt bij hbo-ers en academici beduidend hoger dan bij mbo-geschoolden.

Mevrouw *Jong* mist in de sociale staat het aspect gender. Spreekster heeft de indruk dat vrouwen in deze crisis slechter af zijn. Daarbij kan gedacht worden aan flexwerkers, mantelzorgtaken en armoede. Dat zijn gebieden waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn.

De heer *Putters* ziet die verschillen ook. Parallel aan de sociale staat heeft het SCP een coronarapport uitgebracht. Voor dat rapport is gekeken hoe mensen het afgelopen jaar hebben ervaren. Gebleken is dat er duidelijke verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Dat geldt ook voor de zorgen die er zijn over de arbeidsmarkt op korte termijn. Die zorgen zijn groter bij vrouwen dan bij mannen.

Het breed zicht houden op zorgbehoefte en ondersteuning gaat volgens de heer *Melkert* ook over de instituties die er zijn om mensen te begeleiden of op te vangen. Verpleeghuizen en ziekenhuizen zijn onder enorm grote druk komen te staan. Het is van belang om te kijken wat er in het sociale domein nodig is. De vraag is dan of er ergens bij het SCP of elders een overzicht is hoe de instituties voorbereid zijn en wat er nodig is om te anticiperen op wat er nog aan komt.

Het integrale beeld ontbreekt volgens de heer *Putters* nog, maar er is wel veel kennis beschikbaar. Het SCP komt in de eerste helft van november met een stuk over de inzichten in de stand van het sociaal domein en hoe de systemen daarop reageren. Het SCP is kennis aan het bundelen en haalt daar de rode draad uit. Dat zal dicht bij de burgers blijven; hoe burgers het ervaren en wanneer zij vastlopen in de systemen. Dat zal de bijdrage van het SCP zijn. De opmerking is wel terecht. Alle inzichten die er al zijn over de afgelopen zes jaar zouden gebruikt moeten worden om te kijken hoe men in het sociale domein goed uit deze crisis komt.

De heer *Weurding* mist de reflectie op het cluster wonen, mobiliteit en werken.

Dat cluster ligt volgens de heer *Putters* meer bij het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het staat ook wel in het stuk van SCP, maar dan wordt vooral ingegaan op het belevingsonderzoek. Er bestaan zorgen over wonen, zeker bij de jonge generatie. Spreker kan daar op dit moment niet veel over zeggen. Als het gaat om mobiliteit, dan komt dat duidelijk in het corona-onderzoek naar voren. In de eerste maanden van dit jaar waren de ervaringen anders dan na de zomer. In eerste instantie werd het niet hoeven reizen als positief ervaren, maar dat heeft inmiddels ook een keerzijde.

De heer *Weurding* verwacht veel impact van de coronacrisis op de manier van werken en dus ook op mobiliteit.

In het rapport van SCP wordt geconstateerd dat het in de tijd gezien moet worden, aldus de heer *Putters*. In de eerste maanden van het jaar waren er echt andere ervaringen dan na de zomer. Er zijn mensen voor wie thuiswerken makkelijker is dan voor andere mensen. Alleenstaanden denken er nu bijvoorbeeld heel anders over dan aan het begin van het jaar. Voor de zomer hebben de planbureaus hier ook een advies over uitgebracht. Daarbij is gekeken wat de piekmomenten waren op de weg en in het openbaar vervoer alsmede wat er zou gebeuren als hogescholen en universiteiten weer open zouden gaan. De planbureaus hebben geprobeerd om dat in beeld te brengen. Dat zijn echter scenario's voor het mobiliteitsvraagstuk voor de lange termijn.

Het lijkt de *voorzitter* waardevol om scenario's naast elkaar te leggen.

Mevrouw *Prins* beaamt dit en wijst op het advies van de Denktank. In dat advies wordt ook veel gezegd over mobiliteit, werken en reizen.

5. Vaststellen advies Toekomstbeleid internationaal MVO (R/2961)

Mevrouw *Termeer* verzorgt de presentatie van het advies.

Het advies "Samen naar duurzame ketenimpact" is door de Commissie Internationaal MVO (IMVO) voorbereid en wordt vandaag vastgesteld. Het ministerie heeft de SER om advies gevraagd over de beleidsmixen van het ministerie zelf en extra advies over het betrekken van de Europese context op dit terrein.

Het advies gaat over instrumenten, maar uiteindelijk is een instrument maar een middel. De vraag is wat daarmee bereikt moet worden. Net als bij de andere adviezen over IMVO gaat het uiteindelijk om het bewerkstelligen van meer duurzaamheid in termen van milieu, arbeidsrechten, kinderarbeid en dergelijke. Daar is vorig jaar al over geadviseerd in het kader van de Social Development Goals (SDG's).

De visie is om met IMVO en de SDG's te streven naar een duurzame, sterke economie waarin zoveel mogelijk mensen aan het werk komen. De vraag is dan hoe dat moet tijdens de huidige coronacrisis. De coronacrisis is een gezondheids crisis maar ook een economische- en sociale crisis. Dat is tevens zichtbaar in ontwikkelingslanden waar heel veel van de toeleveringsketens gebruik van maken. Juist in die landen groeien de risico's op dit moment. Het is dan ook des te belangrijker om die risico's nu in kaart te brengen en er iets aan te doen. Daarnaast is het een economische crisis. Veel bedrijven zijn bezig met overleven en hebben er moeite mee dat dit daar in deze tijd ook nog bij komt. Daarom vindt de commissie dat juist nu gezamenlijk moet worden ingezet om die risico's toch in kaart te brengen en aan te pakken.

De sheets van de presentatie zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd. Samengevat komt het volgende naar voren.

Beoordelingskader

Het overkoepelende uitgangspunt voor de beoordeling van de instrumentmixen is om maximale impact in de keten te krijgen door een betere implementatie van de OESO-richtlijnen voor en door bedrijven. Er zijn negen beoordelingscriteria ontwikkeld:

- elkaar versterkende elementen;
- beleidscoherentie en synergie tussen beleidsinstrumenten;
- gelijk spelveld en Europese inbedding;
- verbeterde betrokkenheid belanghebbenden;
- verbeterde toegang tot verhaal en herstel;
- meer inzicht in de keten;
- stimuleren van samenwerking om invloed te vergroten;
- bijdrage aan dialoog en vertrouwen;
- aandacht voor leeragenda en meetbaarheid effecten;
- 5V-model; voorlichten, vergemakkelijken, verleiden, voorwaarden en verplicht.

Het 5V-model is door de commissie aangevuld met *verbinden* en *vergroten van invloed*.

Beleidsinstrumentenmixen

De beleidsinstrumentenmixen van het ministerie zijn: de nuloptie (voorzetting huidig beleid), thematische due diligence wetgeving, brede due diligence wetgeving en transparantie verplichting + thematische due diligence. De commissie vindt de nuloptie geen goede optie. De andere drie opties gaan over optimalisatie van bestaand beleid, spreken alle drie over wetgeving maar verschillen in de vorm van wetgeving. De commissie vindt het belangrijk dat er toch meer verplichting, dus meer wetgeving gaat komen. Daar zijn twee redenen voor. De ene reden is dat de koplopers op een meer vrijwillige manier bezig zijn en de vraag is hoe de andere groep bedrijven aangehaakt kan worden. De tweede reden is dat door het verplicht stellen makkelijker een bijdrage geleverd kan worden aan een gelijk spelveld. Optie twee, thematische due diligence wetgeving, is volgens de commissie te beperkt omdat bedrijven daarmee niet breed aandacht besteden aan alle risico's. De commissie heeft de voorkeur voor de beleidsmix van brede due diligence wetgeving.

Dat betekent dat het verplicht wordt voor bedrijven om aan due diligence te doen. Daarmee wordt de hele breedte van de risico's in kaart gebracht en aangepakt. Tevens kunnen bedrijven zowel aan de UN-richtlijnen als aan de OESO-richtlijnen voldoen.

Optie vier is om vooral te werken met de verplichting van transparantie. De commissie vindt dat ook een onderdeel van optie drie. Om alleen te gaan voor een transparantieverplichting lijkt de commissie onvoldoende om impact te bereiken. Het risico bestaat dat het een soort afvink activiteit wordt.

De keuze van de commissie gaat dus voor brede due diligence wetgeving in samenhang met een brede sectorale samenwerking. De gedachte leeft dat met brede due diligence wetgeving de samenwerking die op dit moment nog vorm krijgt in de vorm van de IMVO-convenanten niet meer nodig zou zijn. De commissie denkt dat beide juist nodig zijn omdat deze elkaar versterken. Samen met andere bedrijven is het mogelijk om de risico's in kaart te brengen en daar met elkaar van te leren. Sectorale samenwerking is nodig voor impact en het aanpakken van risico's.

De commissie vindt het belangrijk dat de integratie van brede due diligence en sectorale samenwerking op Europees niveau vorm krijgt. Dat zorgt voor meer impact en meer garantie op een gelijk speelveld. De commissie is van mening dat dit een goed moment is voor Europese wetgeving. Er is een voorstel van EU Commissaris Reynders, er is ambitie bij het EP en ook het Duitse voorzitterschap is op dit moment ambitieus. Toch had de voorbereidende commissie ook zorgen of Europese wetgeving er wel komt, hoe lang dat dan duurt en welke ambitie dat met zich meebrengt. De ambities van de EU Commissaris zijn hoog, maar de ervaring is ook dat er compromissen worden gesloten wanneer lidstaten met elkaar gaan onderhandelen. De commissie heeft lang gesproken over wat dit dan betekent voor het advies. Daar kwamen drie routes naar impact uit:

Routes naar impact

Route 1: de Nederlandse inzet maximaal richten op het beïnvloeden van de Europese ontwikkelingen.

Route 2: aanvullend op route één, bij de start van een nieuwe regering volgend jaar bepalen of in Europa voldoende voortgang wordt geboekt en dit vast te leggen in het regeerakkoord. Dit betekent dat op dat moment gekeken moet worden of er een inschatting gemaakt kan worden van de Europese wetgeving.

Route 3: niet helemaal afhankelijk zijn van Europese wetgeving, maar alvast gaan inzetten op het beïnvloeden van de ontwikkelingen in Europa en ondertussen de wetgeving in Nederland verder ontwikkelen.

Welke route gekozen wordt, is een politieke keuze. De commissie heeft in het advies deze routes wel uitgebreid beschreven, voorzien van alle voor- en nadelen.

Aanbevelingen

- de uitwerking van de brede beleidsinstrumentenmix voor IMVO met brede due diligence wetgeving en sectorale samenwerking is nog abstract en zal moeten worden uitgewerkt;
- blijven inzetten op de intensivering van beleid dat zich richt op andere wegen naar duurzame globalisering;
- de positionering ten aanzien van een ambitieuze Europese inzet;
- de optimalisering van het huidige beleid;
- de versterking van de positie van kwetsbare groepen in de keten.

De *voorzitter* dankt mevrouw Termeer voor de presentatie.

Livestream met het Europees Parlement

Mevrouw *Wolters* is lid van het Europees Parlement voor de fractie van de Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten. Spreekster dankt de SER voor deze mogelijkheid. De aanleiding hiervoor is het SER-advies en spreekster steunt dit advies van harte, met name de voorkeur voor brede due diligence en (Europese) wetgeving.

Spreekster participeert in de juridische zaken commissie waar due diligence relevant voor is. Zij heeft voor die commissie een wetgevend initiatief geschreven. Gisteren is dit rapport gepubliceerd en het bevat een blue print over hoe een Europese wet er uit zou kunnen zien. Brussel is dus al bezig met een wetgevingstraject over due diligence en de juridische zaken commissie mag daar een voorstel voor doen. Gehoopt wordt dat dit voorstel zal dienen als een spoorboekje voor de EC, die het uiteindelijke voorstel maakt.

Het rapport bevat uitgangspunten die overkoepelend zijn. Het doel van de wet is het voorkomen dan wel het herstellen van schade aan mens en milieu. Uitgangspunt is ook meer juridische zekerheid voor bedrijven en vermindering van de lastendruk. Met één set duidelijke regels voor de Europese interne markt kan Europa beter haar macht gebruiken als standaardsetter in de rest van de wereld.

Het rapport legt een brede verplichting neer voor bedrijven om een due diligence proces op te zetten voor de hele aanvoerketen op het terrein van governance, mensenrechten en milieu. De basis hiervoor is het Europese ondernemingsrecht (artikel 50). De focus ligt op het afdwingen van het ontwerpen en naleven van een dergelijk due diligence proces. Daarbij hoort ook het opzetten van geschillenmechanismen, ervoor zorgen dat de nodige expertise in bedrijven aanwezig is alsmede de mogelijkheid dat verantwoording kan worden afgelegd door een bestuurder. Er wordt echter niet in detail aan bedrijven opgelegd wat zij moeten doen. Tevens gaat het rapport in op de positie van het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). Dat wat aan grote bedrijven wordt opgelegd moet voor kleine bedrijven enigszins worden aangepast. Er zouden guidelines moeten komen vanuit de Europese Commissie voor het MKB, alsmede financiële steun en expertise. We hopen dat we in het Europees Parlement over dit wetgevend initiatief kunnen stemmen voor het einde van het jaar.

Het SER-advies spreekt over flankerende maatregelen naast due diligence wetgeving op het gebied van handel en ontwikkeling, aanbesteding en de financiële sector. Spreekster is het daarmee eens en verwijst hiervoor eveneens naar het Sustainable Finance Actieplan alsmede naar de handelscommissie die hier nauw bij betrokken is. Dit rapport gaat hand in hand met het rapport dat wordt opgesteld over duurzame bedrijfsvoering. Ook daarvoor wordt een voorstel verwacht van de EC. Dat voorstel zal gaan over kortetermijndenken, het beloningsbeleid en verslaggeving van niet-financiële gegevens.

Over de routes die de SER noemt vindt spreekster het 'hand in hand' gaan van de nationale route met de Europese route een goede. Het is niet verstandig om helemaal af te wachten wat Europa doet omdat er vertraging zou kunnen zijn. Spreekster wil de twijfel wegnemen dat Europese wetgeving de mogelijkheden voor actie in Nederland zou beperken. In het rapport is namelijk duidelijk opgenomen dat het goed is dat de sectorale en nationale wetgeving moet worden aangemoedigd en elkaar niet in de weg moet zitten. Een Europees traject zou over minimum harmonisatie moeten gaan want dat laat ook ruimte voor nationale initiatieven.

De *voorzitter* dankt mevrouw Wolters voor haar bijdrage.

Reacties geledingen

Het advies is met alle geledingen opgesteld in de Commissie IMVO. Mevrouw *Termeer* geeft de geledingen de mogelijkheid om te reageren.

Werknemersgeleding

De vraag aan de heer Fortuin is hoe de positie van zwakkeren in de internationale ketens het best kan worden versterkt.

De heer *Fortuin* spreekt waardering uit voor het advies en het werk dat is verzet. De coronacrisis heeft laten zien dat werknemers zwaar getroffen worden. Jongeren en flexwerkers zijn het eerst geraakt. Internationaal is dat nog veel sterker. In de internationale ketens, zoals de textielindustrie, werden orders geannuleerd, het werk is stilgevallen en mensen kwamen op straat te staan zonder sociaal vangnet. Dat bevestigt het beeld hoe kwetsbaar mensen zijn. Internationale maatschappelijke verantwoordelijkheid is dan ook heel belangrijk. De brede due diligence bevestigt ook dat op nationaal en Europees niveau ervoor gezorgd moet worden dat bedrijven

verplicht worden om de risico's voor mens en milieu alsmede de arbeidsverhoudingen in kaart te brengen. Dat is heel goed en zorgt voor een gelijk speelveld, het bespreekbaar maken van verbeteringen in de keten, het bespreken van werknemersrechten en het zorgt er tevens voor dat misstanden aan de kaak kunnen worden gesteld. Het is belangrijk om niet in een gat vallen. Het is een pleidooi om de IMVO-convenanten financieel te blijven ondersteunen, maar ook om nationale en Europese wetgeving te realiseren om te voorkomen dat het stil valt. De huidige corona problematiek bevestigt nog meer dan in het verleden de noodzaak van datgene wat hier ter tafel ligt.

Aan de heer Elzinga wordt gevraagd naar de meerwaarde van samenwerking tussen partijen binnen de verschillende sectoren.

De keten is volgens de heer *Elzinga* zo sterk als de zwakste schakel. De titel van het advies benadrukt het belang van stevige ketens. Als de coronacrisis iets heeft laten zien, dan is dat wel dat ketens best kwetsbaar zijn. Er moet gestreefd worden naar robuustere ketens. Daar heeft de top van de keten natuurlijk een grote verantwoordelijkheid in. Als vanuit de top van mondiale productieketens gestuurd wordt op kostenreductie in het kader van winstmaximalisatie, dan leidt dat al snel tot zwakke schakels. Kwaliteit op de werkvloer en oog voor de omgeving kunnen makkelijk over het hoofd worden gezien. Anders gezegd, te veel nadruk op *profit* vanuit de top van de keten leidt tot uitbuiting van *people* en *planet* elders in de keten. Alleen door werknemers en vertegenwoordigers van het algemeen belang goed in de architectuur van de ketens te betrekken, kunnen sociaal duurzame ketens tot stand worden gebracht. De koplopers onder de grote bedrijven doen dat al steeds beter. We spelen daarin in Nederland ook via de convenanten een positieve rol.

We zijn ook voor Europese brede due diligence wetgeving en wat de FNV betreft draagt ook nationale wetgeving eraan bij om in Europa een tandje harder te lopen. Maar met alleen wetgeving zijn we er zeker niet. De sociale dialoog en het betrekken van belanghebbenden is echt van cruciaal belang bij het uitvoeren en implementeren van dergelijke regels, ook om te weten wat er in de praktijk gebeurt. Spreker benadrukt ook dat de overheid meer verantwoordelijkheid heeft dan alleen het opstellen van regels en zou bijvoorbeeld via het budget voor convenanten moeten blijven bijdragen aan sectorale samenwerking. De overheid heeft ook een voorbeeldfunctie. Als het gaat om verantwoord inkoopbeleid, dan loopt de overheid momenteel nog achter op de eisen die aan het bedrijfsleven worden gesteld.

Ondernemersgeleding

Aan de heer De Leeuw wordt gevraagd hoe de Nederlandse overheid bij kan dragen aan een gelijk speelveld voor ondernemers waar het gaat om internationaal MVO.

De heer *De Leeuw* complimenteert de Commissie IMVO en het SER-secretariaat voor het mooie advies. Het geeft in essentie goed aan waar het om gaat. Voor een bijdrage aan wereldwijde duurzame ontwikkeling is het van belang dat de maatregelen die getroffen worden daadwerkelijk impact hebben. De overheid moet zich dat ook realiseren. In het advies staat dat de overheid als samenwerkingspartner heel dicht bij de sectoren moet staan. Dat is cruciaal om misstanden aan te pakken. Je moet iedere keer voor ogen hebben waarom we dit doen. Nederland is momenteel een voorhoedespeler en mag zichzelf complimenteren. Onze convenantaanpak is er een waarvan ik zou verwachten dat de overheid ons helpt met het kapitaliseren van die voorhoedepositie. Wees dus ongelijklijk actief in het Brusselse om de ambitie van de Europese Commissie te ondersteunen. Zet daar ambassadeurs in die uit eigen ervaring kunnen vertellen wat er nodig is om impact te bereiken. De overheid moet niet de weg op gaan van nationale wetgeving bovenop Europese wetgeving. Zeker omdat gezocht wordt naar een gelijk speelveld. Dit moet mondiaal worden aangepakt en de meeste kans op impact is we dat via de Europese lijn doen.

Kroonleden

Aan mevrouw Gerbrandy wordt gevraagd hoe er voor gezorgd kan worden dat het mededingingsrecht geen beperkende factor is als partijen samenwerken aan internationaal MVO in de keten.

Dat is volgens mevrouw Gerbrandy altijd een zorg. Zodra partijen in de keten worden verzocht om samen te werken, dan gaan er allerlei mededingingsrechtelijke alarmbellen rinkelen. De Nederlandse mededingingsrechtelijke toezichthouder, de ACM, is een voorloper en heeft voor de zomer een nieuwe conceptleidraad op het gebied van duurzaamheid en mededingingsrecht ter consultatie opengesteld. Een van de eerste taken als kroonlid bij de SER is om de reactie van de SER op die consultatie mede vorm te geven. De ACM geeft in die nieuwe richtsnoeren verduidelijking over wat mag. Dat is soms meer dan partijen denken. Vooruitstrevend is dat de ruimte voor samenwerking bij duurzaamheidsinitiatieven enigszins wordt opgerekt.

Spreekster verwacht dat de SER in de reactie aandacht vraagt voor de component IMVO in internationale ketens en aandacht voor de rol van convenanten. Het zou goed zijn dat de ruimte die de ACM schept ook van toepassing kan zijn op de convenanten op dit terrein. Spreekster is daar optimistisch over.

Gesprek met de raad

De heer *De Leeuw* is bijzonder content met de uitbreiding van vijf naar zeven V's. Vooral het verbinden is essentieel wanneer gesproken wordt over het realiseren van de doelstellingen voor IMVO.

In reactie op de eerdere opmerking van de heer De Leeuw, dat er geen nationale wetgeving bovenop Europese wetgeving moet komen, vraagt mevrouw *Jong* hoe bedrijven binnen Nederland dan wel al actief kunnen worden. Mevrouw Wolters noemde immers dat het niet verstandig is om af te wachten wat Europa doet. Europese wetgeving hoeft de mogelijkheden voor actie in Nederland niet te beperken. Spreekster vraagt of de heer De Leeuw die opdracht ziet.

De heer *De Leeuw* ziet daar eigenlijk helemaal niets in. Spreker weet uit eigen ervaring dat het realiseren van IMVO en due diligence inspiratie en transpiratie betekent. Juist het inspireren en samenwerken werkt veel beter. Het organiseren van een gelijk speelveld op Europees niveau, liever nog op mondiaal niveau, is een enorme trigger. Het advies spreekt dan ook over het feit dat IMVO moet lonen. Dat moet breed worden aangepakt om het mondiale probleem op te lossen.

De *voorzitter* rondt dit onderdeel af.

De Praktijk bij de convenanten - het convenant duurzame kleding en textiel (CKT) en de coronacrisis

Mevrouw *Meerman* van de programmadirectie IMVO verzorgt de presentatie over de convenanten. De sheets van de presentatie zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd. De presentatie is opgesteld vanuit het convenant duurzame kleding en textiel en gaat tevens in op de coronacrisis. Spreekster geeft een toelichting op de praktijk van de convenanten en hoe deze zijn ontstaan. Inmiddels heeft een aantal bedrijven zich teruggetrokken door bijvoorbeeld faillissementen, het stoppen van de bedrijfsactiviteiten of omdat de due diligence te uitgebreid is voor het bedrijfsprofiel. Uit de sheets komt het volgende naar voren.

Sheet 4 is een schematische weergave van de keten van een katoenen T-shirt. Het schema laat zien dat er extreem veel stappen genomen moeten worden en dat er extreem veel schakels bij betrokken zijn. De kern van het werk van het secretariaat is bij bedrijven aangegeven dat zij duidelijk moeten weten wat wordt geproduceerd, waar en op welke wijze het wordt geproduceerd om vervolgens mogelijke en daadwerkelijke risico's in de keten op schendingen van mens, milieu en dier aan te pakken. Daarom heeft het secretariaat, als onderdeel van het convenant, bedrijven gevraagd jaarlijks hun productielocaties te rapporteren aan het secretariaat (sheet 5). De geanonimiseerde lijst van locaties wordt gepubliceerd op de website <https://openapparel.org/>. De landen waar het meest wordt ingekocht zijn Turkije, India, Bangladesh en China. Dat zijn echter ook zeer hoog risicolanden.

Sheet 6 laat de negatieve effecten van corona zien op bedrijven en de keten. Deze crisis maakt de hele keten kwetsbaar.

Voor bedrijven zonder website stopte de cashflow zelfs geheel en onmiddellijk. Aan de kant van leveranciers waren er ook enorme effecten, want geen of lage cash flow, betekende vaak ook dat betalingen uitgesteld werden. Vanwege de lange betalingstermijnen van vaak 60-90 dagen na levering waren de effecten bij de leveranciers meteen merkbaar. Voor leveranciers in de hoog risicolanden betekent dat geen betaling en daardoor kunnen zij ook werknemers niet betalen. Het feit dat mensen in die landen geen leefbaar loon verdienen heeft tot gevolg dat er ook geen buffers zijn om enige klappen op te vangen.

Er is een online vragenlijst opgesteld (sheet 7) om inzicht te krijgen in wat er gebeurt bij de bedrijven zelf. Die vragenlijst zorgt op zich ook al voor veel bewustzijn bij bedrijven. Dat inzicht heeft het secretariaat geholpen om een strategie te bepalen. Er is een Webinar voor topmanagement van bedrijven georganiseerd en dat heeft geleid tot het versterken van due diligence. Het secretariaat heeft nog veel meer initiatieven ontplooid maar er is nu geen tijd om daar dieper op in te gaan.

Sheet 8 geeft de belangrijkste uitgangspunten voor het handelen van inkopende bedrijven tijdens de coronacrisis weer. Dat laat onverlet dat deze uitgangspunten eigenlijk altijd relevant zijn:

- alleen maatregelen nemen in goed overleg met partners in de keten (geen eenzijdige maatregelen opleggen);
- orders die in productie zijn of al geproduceerd zijn niet annuleren;
- betalen van materialen en arbeid voor orders die in productie zijn of al geproduceerd zijn;
- geen kortingen bedingen onder dreiging van het annuleren van orders.

De focus vanuit het convenant naar aanleiding van corona (sheet 9) ligt op zes punten:

- inkooppraktijken;
- aanspreken CEO's;
- samenwerking financiële instellingen;
- toekomstvisie;
- lobby voor noodfonds;
- samenwerking MSI's in lijn met OESO, ILO en Globaal Compact.

De kern van de boodschap is dat bedrijven in deze coronatijd moeten overleven. Echter, als bedrijven overleven terwijl de keten onderuit gaat, dan kunnen bedrijven ook niet veel meer. De vraag is dan: is dit IMVO, is dit duurzaamheid of gewoon gezond verstand. Dit moet meegenomen worden in de hele bedrijfsvoering.

Aangezien de tijd te beperkt is om nog meer te laten zien doet mevrouw *Meerman* het aanbod om een Webinar te organiseren voor geïnteresseerden.

De *voorzitter* dankt mevrouw *Meerman* voor de presentatie en het aanbod om een Webinar te organiseren.

Mevrouw *Termeer* zou graag applaus willen voor de mensen van het secretariaat die tijdens de zomer aan het advies hebben gewerkt. Er is een bijzonder woord van dank voor Alexandra van Selm en Sanne Weesie.

Onder applaus wordt uiting gegeven aan de waardering.

Officiële vaststelling advies "Samen naar een duurzame ketenimpact"

Het advies wordt door de raadsleden unaniem vastgesteld.

6. SER-scriptieprijs

Het laatste feestelijke agendapunt is de SER-Scriptieprijs 2020. De SER-Scriptieprijs wordt uitgereikt omdat jong talent hard nodig is op sociaaleconomisch terrein. Dit jaar waren er ruim 50 kwalitatief goede inzendingen. Dat zijn er 35 meer dan vorig jaar. De winnaar van de scriptieprijs 2020 is Sam Huberts met de scriptie "*Rekening houden met risico*", een masterscriptie voor de studie Bedrijfskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Presentatie Sam Huberts

De scriptie bevat een exploratieve studie waarin wordt onderzocht hoe klassieke sociale risico's uitpakken voor de heterogene groep zelfstandigen zonder personeel (zzp). De scriptie is afgesloten met een beoordeling van relevant overheidsbeleid. De sheets van de presentatie zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd.

Rekening houden met risico's

Er bestaan klassieke sociale risico's voor zzp-ers. Voor deze studie is met name gekeken naar de inkomensrisico's met betrekking tot arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ouderdom. Tevens is gekeken naar de prevalentie en de ernst van die risico's alsmede naar de weerbaarheid en rationaliteit.

Opvallende uitkomsten

Er is een hoog 'alles of niets' -gehalte met betrekking tot sociale zekerheid. Dat is historisch zo gegroeid en komt voort uit het arbeidsrecht. Keuzevrijheid wordt bepaald op basis van het dienstverband. Prevalentie en ernst zijn niet altijd een reden voor het verschil in keuzevrijheid. Het kabinet adviseert zzp-ers om zich rationeel op te stellen tegenover die risico's. Dat is echter lastig, ook met een hoog inkomen. Rationaliteit kan er ook toe leiden dat zzp-ers met een laag inkomen zich niet verzekeren. Er is immers een sociaal vangnet.

De overheid stimuleert zzp-schap en de scriptie sluit dan ook af met een beleidsanalyse van het overheidsbeleid op het gebied van zzp-ers.

De *voorzitter* feliciteert Sam Huberts van harte en biedt hem een bos bloemen aan. Er is een fotomoment en daarna wordt met applaus uiting gegeven aan de waardering.

7. Rondvraag en sluiting

De SER wordt gevormd door twee geledingen met verschillende invalshoeken. Het is noodzakelijk om te werken met een goed secretariaat en commissies om tot gezamenlijke uitkomsten te komen. Dat lukt heel goed en daar heeft de heer *Kamp* veel waardering voor. Spreker zou het heel goed vinden om over een onderwerp zoals brede due diligence wetgeving, wat Nederland zou moeten gaan opzetten, ook eens een gedachtewisseling te hebben in de plenaire SER. Het is namelijk niet de bedoeling om de vorm van de SER uit het oog te verliezen.

Mevrouw *Prins* zal dit signaal overbrengen aan de voorzitter van de Commissie IMVO.

De heer *Weurding* steunt de heer *Kamp*. De vorm en werkwijze van de SER is al eens eerder aan de orde geweest. Het verdient bijvoorbeeld niet de voorkeur dat de publiciteit vooruitloopt op de vaststelling van een advies. Spreker wil graag de kans benutten om nog eens te bespreken hoe hier in de SER gewerkt wordt en hoe de relevantie van de raadsvergaderingen vergroot kan worden door ook de inhoudelijke aspecten meer met elkaar te bediscussiëren.

De heer *Van Weegberg* wil graag de scripties van de genomineerden ontvangen.

De *voorzitter* sluit onder dankzegging de vergadering om 12:00 uur.